

THE EDUCATION SYSTEM OF THE NETHERLANDS: SOME IMPLICATIONS TOWARDS TURKISH EDUCATION SYSTEM

HOLLANDA EĞİTİM SİSTEMİ: TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE İLİŞKİN BAZI
ÇIKARIMLAR¹

Merve TURPÇU²

Abstract

In this study, it is aimed to examine a few parameters of the Education System of the Netherlands, a European country with the world's most established and respected educational institutions and make some deductions for the Turkish Education System. In this aspect, firstly the geographical, political, social and economic situation of the Netherlands is covered; then The Dutch education system has been examined in terms of various parameters such as purpose, structure and process. The size of the structuring of the education system was taken into account by the managerial structuring and school structuring parameters; process dimension is covered by the parameters of education and training, training of managers and teachers, education supervision and financing of education. In the light of the obtained data, some of the inferences for the Turkish Education System have been made by specifying the outstanding features of the Dutch education system.

Key words: education, Dutch education system, comparative education.

Özet

Bu çalışmada, dünyanın en köklü ve saygın eğitim kurumlarına sahip bir Avrupa ülkesi olan Hollanda'nın eğitim sisteminin bir takım parametrelerle incelenmesi ve Türk eğitim sistemi için bazı çıkarımlarda bulunulması amaçlanmıştır. Bu bakımdan çalışmada öncelikle Hollanda'nın coğrafi, siyasal, sosyal ve ekonomik durumu ele alınmış; ardından Hollanda eğitim sistemi amaç, yapı ve süreç gibi çeşitli parametreler açısından incelenmiştir. Eğitim sisteminin yapılanması boyutu yönetsel yapılanma ve okul yapılanması parametreleriyle; süreç boyutu ise eğitim-öğretim süreçleri, yöneticilerin ve öğretmenlerin yetiştirilmesi, eğitim denetimi ve eğitimin finansmanı parametreleriyle ele alınmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında, Hollanda eğitim sisteminin öne çıkan özellikleri belirtilerek Türk eğitim sistemi için bazı çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Hollanda eğitim sistemi, karşılaştırmalı eğitim.

¹ Bu çalışma, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi Doktora programı kapsamında Prof. Dr. Ali BALCI tarafından yürütülen Karşılaştırmalı Eğitim Yönetimi dersinde yazar tarafından hazırlanan raporun geliştirilmiş halidir.

² Öğr. Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, merve.turpcu@ahievran.edu.tr

GİRİŞ

İşgücü ihtiyaçlarının her geçen gün değiştiği bir dönemde bilgiyi üreterek başarılı olmanın rekabet piyasasında oldukça önemli olduğu bilinen bir gerçektir. Nitekim ülkeler, geleceğin lider gücü konumuna gelebilmenin yolunun ancak nitelikli eğitim ile sağlanabileceğinin farkına varmışlardır. Bu amaca bağlı olarak da gerek eğitim politikaları ile gerekse öğrenci, öğretmen ve okul yöneticilerinin kendilerini geliştirebilecekleri koşulları yaratmak suretiyle bunu gerçekleştirmeye çalıştıkları söylenebilir. Tüm bunları yaparken ise eğitim alanında adını duyurmuş ülkelerin eğitim sistemlerini örnek aldıkları ve bu çerçevede eğitim reformlarını geliştirdiklerini söylemek de mümkündür.

Bu çalışmada, yüzölçümü açısından diğer Avrupa ülkeleri arasında görece küçük; ancak eğitim ve gelişim yönüyle üst sıralarda olan Hollanda'nın Eğitim Sistemi'nin bir takım parametrelerle incelenmesi ve Türk eğitim sistemi için bazı çıkarımlarda bulunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda öncelikle ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik durumu hakkında bilgi verilmiş, ardından eğitim sistemi detaylı olarak ele alınmıştır. Araştırma kavramsal tarama modelinde desenlenmiştir.

Hollanda'nın Coğrafi, Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Durumu

Resmî adı Hollanda Krallığı olan ülke, Batı Avrupa'da Kuzey Denizi sınırında yer almaktadır. Almanya ve Belçika ile komşu olan Hollanda, 41.528 km² yüzölçümüyle büyüklük bakımından ülkeler arası karşılaştırmada 135. sıradadır (Central Intelligence Agency [CIA], 2018). Hollanda'nın nüfusu 16.980.049 kişidir (mfa.gov.tr). Başkenti, Amsterdam olan ülkenin en önemli şehirleri ise Den Haag, Rotterdam, Utrecht, Eindhoven, Groningen, Harlem ve Lahey'dir. Avrupa'nın en büyük limanlarından birisine ev sahipliği yapan Rotterdam aynı zamanda Hollanda ticaretinin merkez noktası olan önemli bir şehirdir (hollandakonsoloslugu.com).

Hollanda'nın resmî dili Flemenkçe'dir. Resmî yerel azınlık dili olarak ise Frizce kabul edilmiştir. Etnik yapısına bakıldığında %77'sinin Hollandalılardan, geriye kalan %23'lük kısmın ise Türkler, Faslılar, Surinamlılar, Hollanda Antilleri, Arubalılar ve Frizler gibi göçmen gruplardan oluştuğu görülmektedir. Hollanda'daki tek yerli etnik azınlık ise Friesland bölgesinde yaşayan Frizlerdir. Ayrıca 2014 yılı verilerine göre nüfus, %49'u herhangi bir dine mensup olmayan, %24'ü Katolik, %16'sı Protestan, %5'i Müslüman ve kalan kısım ise diğer dinlere mensup kişilerden oluşmaktadır (mfa.gov.tr). Milli bayramları, 27 Nisan Kral Willem'in Doğum Günü ve 5 Mayıs Kurtuluş günüdür (CIA, 2018; Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2006).

1848 yılından bu yana yönetim şekli anayasal monarşi olan Hollanda'da devletin başı kraldır. 30 Nisan 2013 tarihi itibarıyla Kraliçe Beatrix'in tahtını oğluna devretmesi ile birlikte devletin başı Kral Alexander Willem'dir. Hükümetin merkezi Lahey'dir. Yürütme erki, bakanlar kurulu ve hükümet şeklindedir (mfa.gov.tr). Anayasaya göre hükümet; kral, başbakan, bakanlar ve devlet sekreterlerinden oluşmaktadır. Burada kral, hükümetin bir üyesi olarak kabul edilmekte; lakin siyasi anlamda parlamentoya karşı bir yükümlülüğü bulunmamakta ve bakanlar kurulunda da yer almamaktadır. Bakanlar kurulu; başbakan, bakanlar ve devlet sekreterlerinden meydana gelmektedir. Hollanda Parlamentosu, Senato (Eerste Kamer/Senate) ve Temsilciler Meclisi (Tweede Kamer/House of Representatives) şeklinde iki kanattan oluşmaktadır. Parlamentosunun üst kanadı olan senato dört yıllığına eyalet meclisleri tarafından seçilmekte olan 75 üyeden meydana gelmektedir (mfa.gov.tr). Son senato seçimleri 26 Ekim 2017 tarihinde yapılmıştır (government.nl).

Toplamda 12 bölgeden oluşan Hollanda'da hükümetin sorumlulukları ile bölgelerin isimleri Anayasa'da belirtilmektedir. Hollanda'nın para birimi 1 Ocak 2002 tarihi itibarıyla Avro (€)'dur. Avro bölgesinin altıncı büyük ekonomisine sahip olan ülkenin, oldukça büyük ticaret fazlası, istikrarlı endüstriyel ilişkileri ve makul seviyedeki işsizlik ve enflasyon oranıyla Avrupa'nın ulaşım merkezi olarak önemli bir rol oynadığı görülmektedir (government.nl).

Hollanda sanayisi, gıda işleme, kimya, petrol arıtma ve elektrikli makine endüstrisine dayanmaktadır. Yüksek seviyede makineleşmiş tarım sektörü mevcut işgücünün sadece %2'sini istihdam ederken, gıda işleme ve ihracat sektörleri için büyük ölçüde fazlalık sağlamaktadır. Lalesi ile ünlü olan ülke diğer ülkelere tahıl, patates, şeker pancarı, meyve, sebze; çiftlik hayvanları gibi ürünleri ihraç etmektedir. Sanayi ise tarımsal sanayi, metal ve mühendislik ürünleri, elektrikli makine ve cihazlar, kimyasallar, petrol, inşaat, mikro elektronik ve balıkçılığa dayalıdır (CIA, 2018).

Hollanda Eğitim Sistemi

Bu başlık altında Hollanda eğitim sisteminde amaç ve politika, eğitim sisteminin yapılanması (yönetmelik yapılanması ve okul yapılanması) ve eğitim-öğretim süreçleri (eğitim-öğretim süreçleri, yönetici ve öğretmenlerin yetiştirilmesi, denetim, yaşam boyu öğrenme ve eğitimin finansmanı) ele alınmıştır.

Amaç ve Politika

Hollanda eğitim sisteminin temel amacı, herkesin iyi bir eğitim alıp sorumluluk ve bağımsızlık duygusunu kazanarak hayata hazırlanmasını sağlamaktır (Ministry of Education, Culture and Science [MECS], 2018a). Nitekim Hollanda Anayasası'nın eğitimle ilgili temel hükmü olan 23. maddesiyle "eğitim özgürlüğü" güvence altına alınmıştır. Eğitim özgürlüğü ile okul açma özgürlüğü, okullardaki öğretimin düzenlenmesini (öğretimi örgütlenme özgürlüğü) ve öğretimi temel alan prensiplerin belirlenmesini (inanç özgürlüğü) içermektedir. Bu sayede bireyler, okul kurma ve dini, ideolojik veya eğitimsel inançlarına göre eğitim sağlama hakkına sahiptir. Bu hakkı destekler şekilde anayasa, kamu ve özel okulları eşit finansal temele yerleştirmiştir (UNESCO, 2012).

Zorunlu eğitim, farklı ideolojik ve toplumsal değerlere saygılı bireyler yetiştirmeyi ve temel eğitimleri sırasında öğrencilerin bilişsel, duygusal ve psiko-motor gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda eğitim kademelerinin amaçlarına ayrı ayrı bakıldığında; ilköğretimin, çocukların duygusal, zihinsel kapasitelerinin ve yaratıcılıklarının gelişmesinin yanı sıra, gerekli temel bilgilerle birlikte sosyal, kültürel ve fiziki becerilerin kazanılmasını teşvik etmeyi; ortaöğretimin ise, öğrencilerin mümkün olduğunca sürekli öğrenme yörüngesinin parçası olarak kendi yeteneklerini geliştirmelerini ve ona uygun eğitim almalarını sağlamayı amaçladığı görülmektedir. Yükseköğretimin amacının ise, öğrencilerine yüksek kaliteli eğitim vererek günümüz bilgi ekonomisine uygun insanları yetiştirmek olduğu görülmektedir (EURYDICE, 2018a, 2018b, 2018c; National Institute for Curriculum Development [SLO], 2009). Bu bağlamda Hollanda eğitim sisteminin genel amaçlarına bakıldığında; öğrencilere fırsat eşitliğine dayalı, özgürlükçü bir eğitim sağlanmasının amaçlandığı ve eğitimin tüm kademelerinde özgürlüklere verilen önemin vurgulandığı görülmektedir.

Eğitim Sisteminin Yapılanması

Bu başlık altında Hollanda eğitim sisteminin yönetmelik yapılanması merkez, il, belediye ve okul düzeyi olarak incelenmektedir. Okul yapılanması ise okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarının yanı sıra özel eğitim ve hayat boyu öğrenme boyutlarıyla açıklanmaktadır.

Yönetmelik Yapılanma: Hollanda eğitim sistemi, merkezi eğitim politikaları, yerel yönetimler ve okul yönetimini birleştirerek kendine özgü bir yapı oluşturmuştur. Hollanda'da tüm eğitim seviyelerinde (ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim), daha az kural ve düzenlemeye yönelik genel bir eğilim vardır; bu yüzden de kurumlar hükümet politikasının uygulanması hususundaki sorumluluğu kendileri alabilirler (NUFFIC, 2018). Nitekim yönetsel yapılanma; merkezi düzey, il düzeyi, belediye düzeyi ve okul düzeyi olarak dört düzeyden oluşmaktadır.

I. Merkezi düzey. Merkezi düzeyde Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı [MECS], bulunmaktadır. MECS, genel eğitim politikasını tanımlar ve genel hatlarıyla eğitim sisteminin kabul şartlarını, yapısını ve hedeflerini belirler. Buna ek olarak, Sağlık, Refah ve Spor Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığı da yükseköğrenimin içeriğine katılmaktadırlar. Bakanlık yönetsel yapılanması incelendiğinde, MECS'de siyasi ve sivil yönetim olmak üzere iki çeşit yönetim olduğu görülmektedir. Buna göre MECS siyasi yönetimini Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanı ile ilk ve ortaöğretim ile medyadan sorumlu bakan; sivil yönetimini (MT-Management team) ise müsteşar başkanlığındaki yönetim ekibi oluşturmaktadırlar. Sivil yönetim ekibi, bakanlığın diğer bölümleri tarafından da uygulanan mevzuatları geliştirmekle sorumludur. Bunun yanı sıra ekip, örgütü yöneten bakan ve devlet sekreterine destek verir ve bakana ulusal politika konularında tavsiyelerde bulunur. Nitekim genel sekreter yardımcısı, dört genel müdürlük ve eğitim denetleme kurulunu da içeren yönetim ekibinin başkanı olan müsteşar (SG-Secretary General), görevini siyasi politikalar ile uyum içinde yürütürken bakanlığın siyasi yöneticilerinin de birinci derecede danışmanıdır. Aynı zamanda bakanlığa bağlı olan tüm (kamu) hizmet birimlerini ve müfettişlikleri yönetir (MECS, 2018d). Bakanlık, yönetim kurulu, birtakım yönetim hizmet birimleri ve denetim kurullarından oluşmaktadır. Bakanlıktaki birimler (MECS, 2018d): Eğitim Denetleme Kurulu; Miras Denetleme Genel Kurulu; İlk ve Ortaöğretim Genel Müdürlüğü; Yükseköğretim ve Mesleki Eğitim, Bilim ve Özgürlük Genel Müdürlüğü; Kültür ve Medya Genel Müdürlüğü (Milli Arşiv Dairesi ve Kültürel Varlıkları Koruma Hizmet Dairesi) ve Eğitim Mevzuatı Uygulama Genel Müdürlüğü şeklindedir.

MECS, erken çocukluk eğitimi (VVE), ilköğretim, ortaöğretim ve ortaöğretim mesleki eğitim için yasal gereklilikleri ortaya koyar; ancak yetişkin genel ortaöğretim (VAVO) seviyesinin tamamı üzerinde genel kontrol yetkisine sahiptir (EURYDICE, 2018d). Bu durum yükseköğretimde ise farklıdır. Nitekim yükseköğretimin yönetim yapısına bakıldığında; yükseköğretim kurumlarının (yüksek mesleki eğitim ve üniversiteler) uygulamak zorunda oldukları genel çerçeveyi hükümetin koyduğu; ancak her kurumun, hükümetin belirlediği çerçeve üzerinde öğretim ve sınav yönetmeliğinde genişletme yapma yetkisi olan makam durumunda olduğu görülmektedir (EURYDICE, 2018c).

II. İl düzeyi. Hollanda'da eğitimde il yetkililerin rolü, denetimsel ve yasal görevler ile sınırlıdır (EURYDICE, 2018d). İl meclisindeki ilköğretim, ortaöğretim ve orta mesleki eğitim okullarının idaresi ve yönetimi yerel olarak düzenlenmiştir (Akkerman, 2011).

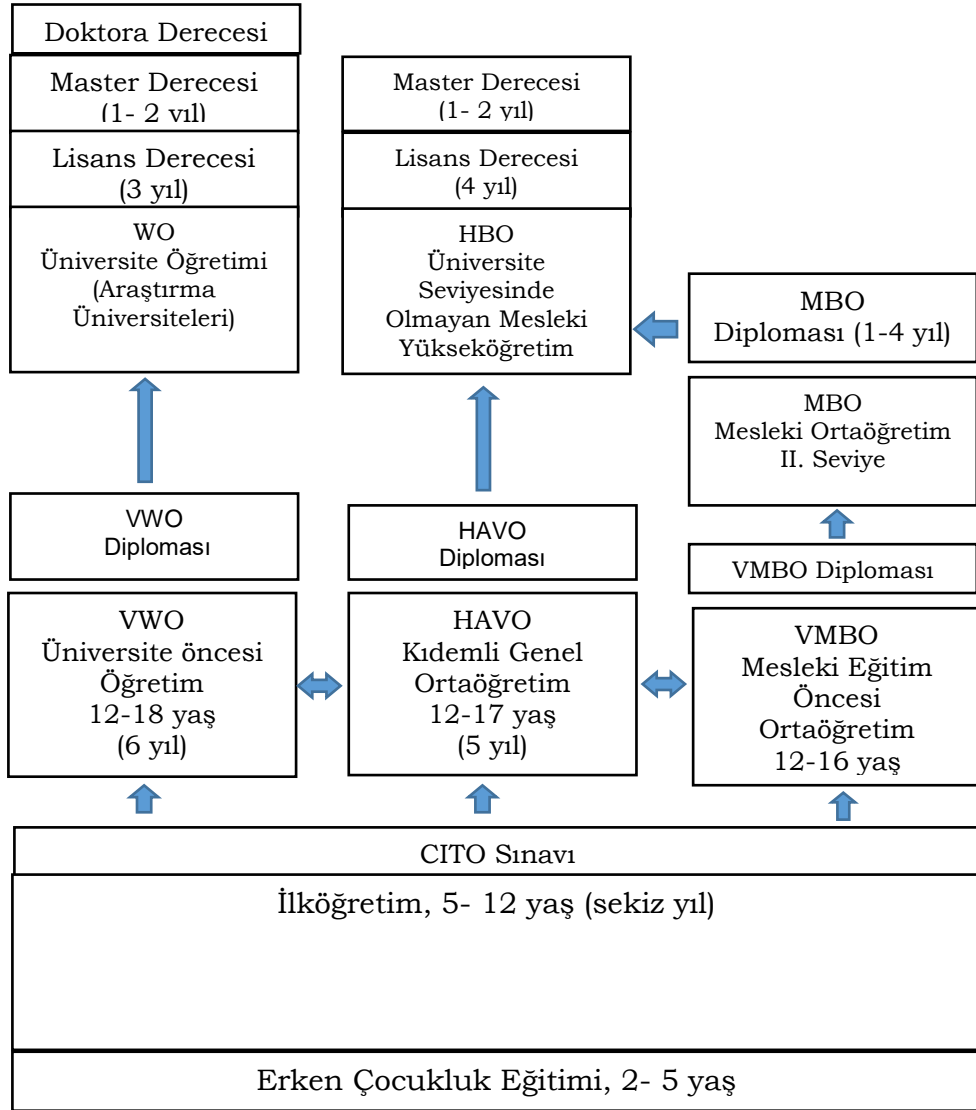
III. Belediye düzeyi. Belediyeler, kamu okulu veya özel okul olsun, bölgedeki tüm okullardan sorumlu yerel otoritedir. Nitekim belediyelerin yetki ve sorumlulukları şu şekildedir: (1)Yatılı ilköğretim ve ortaöğretim okulları için yıllık plan hazırlamak ve bu okullardaki gerekli değişiklikler için fon kaynağı sağlamak, (2) Yeni kamu ve özel ilköğretim ve ortaöğretim okullarının açılması için yıllık planlar hazırlamak, (3) Eğitim dezavantajlarının ortadan kaldırılması için bütçeden kaynak tahsis etmek ve yerel telafi planı hazırlamak, (4) Bazı hedef gruplar için yetişkin eğitimleri düzenlemek, (5) Okul taşımacılığı ile ilgili yasal zorunlulukları yerine getirmek ve bununla ilgili kendi ölçütlerini belirlemek, (6) Erken dönemdeki okul terklerini izlemek, kontrol etmek ve Zorunlu Eğitim Yasası'nın uygulanmasını sağlamaktır (EURYDICE, 2012).

IV. Okul düzeyi. Hollanda'da tüm okullar "Okul Kurulu" adı verilen yasal yetkili makam tarafından yönetilirler. Okul kurullarının, okulların maddi kaynaklarının, eğitim ve personel maliyetlerinin karşılanması gibi görevleri bulunmaktadır. Okul yönetimi, eğitim programı, personel özlük işleri (randevu ve personel işten çıkarma gibi) ve öğrencilerin kabulüne ilişkin politikaların belirlenmesini içerir (ncee.org). Nitekim Hollanda'da okullar ve kurumlar, eğitsel ve yönetsel yönden yüksek seviyede özerkliğe sahiptirler. Özel okulların yönetim yapısı ile aynı olan kamu okullarının yetki ve sorumlulukları: (1) Okulların kurulması ve öğretim araç gereçlerinin belirlenmesi, (2) Öğretim programında seçmeli derslerin yer alması ve buna göre zorunlu ve ders saatlerinin ayarlanması, (3) Okulların hizmet koşulları ve personel politikasının belirlenmesi, (4) Öğretmenlerin ve yardımcı personelin atanması ve işten çıkarılması, (5) Öğrenci okula kabul şartlarının ve davranış kurallarının belirlenmesi, (6) Okulların örgüt yapılarının belirlenmesi ve öğrencilerin velilerin ve iş görenlerin katılımlarının düzenlenmesi, (7) Yeni eğitsel projelerin kabulü ve kararlaştırılması, (8) Okul içi ve dışı düzenlemeler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi (9) Okul binalarının kullanımı, finans kaynaklarının yönetimi, denetlenmesi ve okulların kapatılması kararının alınması şeklinde sıralanmıştır (Erginer, 2012: 340-341).

Özetle Hollanda eğitim sisteminde, eğitim sisteminin genel çerçevesi bakanlık tarafından belirlenmekte olup buna uygun eğitim programlarının geliştirilmesinden, uygulanmasından ve denetiminden iller, belediyeler ve okul kurulları sorumludur. Ayrıca diğer ülkelerden farklı olarak bakanlığın hem siyasi hem de sivil yönetiminin bulunmasının Hollanda eğitim sisteminin yönetsel yapılanması için bir farklılık oluşturduğu düşünülebilir.

Okul Yapılanması: Hollanda eğitim sistemi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere üç kademededen oluşmaktadır. Bu eğitim, ilk sekiz yılı ilköğretim seviyesinde, dört, beş veya altı yılı (okul türüne bağlı olarak süre değişmektedir) ortaöğretim seviyesinde ve iki ila altı yıl (eğitimin türü ve özelliğine bağlıdır) arasında değişen yükseköğretim eğitiminden meydana gelmektedir (NUFFIC, 2018). Sekiz yılı ilköğretimde, kalan dört yılı ise ortaöğretimde (eğitim okul türlerine göre değişmekte) geçen zorunlu eğitimin süresi ise 12 yıldır (SLO, 2009). Zorunlu Eğitim Yasası'na göre, her çocuk beşinci yaşını takip eden ayın birinci okul gününden itibaren eğitime başlamak zorundadır. Ancak hemen hemen bütün çocuklar (%98'i) dört yaşında zorunlu eğitime dâhil olmaktadır. Nitekim zorunlu eğitim, 5-16 yaş aralığındaki çocukları kapsamaktadır (NUFFIC, 2018).

Hollanda'da dinî veya ideolojik ilkelere dayalı birçok özel eğitim kurumu bulunmaktadır. Okullar hem kamu okulu hem de özel okul olabilmektedir. Kamu okulları, dinine ve görünümüne bakmaksızın tüm çocuklara açıktır ve devlet adına eğitim verir. Bu okullar, kamu hukukuna tabidir ve belediye meclisi veya belediye tarafından kurulan bir kamu tüzel kişiliği ya da vakıf tarafından yönetilirler. Özel okullar ise özel hukuka tabidirler ve kamu tarafından kurulmuş olmasalar da devlet tarafından finanse edilirler (UNESCO, 2012). Mezhep okulları denilen okullar ise, dinî veya ideolojik amaçları doğrultusunda eğitim verirler. Bu anlamda eğitim veren Katolik, Protestan, Musevi, Müslüman, Hindustani ve Anthroposophic okulları bulunmaktadır. Bu tarz okullar, kendi ideolojisini ve yaklaşımını benimsemeyen ailelerin çocuklarını okula kayıt etmeyebilirler. Bu konuda özgürdürler. Okulların bazıları ise, kamu okulu veya özel okul, eğitimde Montessori, Jenaplan, Steiner-Waldorf veya Dalton metodu gibi farklı yaklaşımlar uygularlar. Ancak her okul, Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı tarafından belirlenen eğitim yasal düzenlemelerine göre verilecek olan eğitimin kalitesi yönüyle sınırlandırılmıştır (UNESCO, 2012). Şekil 1'de Hollanda eğitim sisteminin okul yapılanması görülmektedir.

Şekil 1. Hollanda Eğitim Sistemi Okul Yapılanması

Kaynak: www.ncee.org'tan uyarlanmıştır.

I. Okulöncesi eğitim. Hollanda'da okulöncesi eğitim basamağı yoktur. Okulöncesi eğitim düzenlemesi Ağustos 1985'te çıkarılan "İlköğretim Eğitim Yasası" ile yürürlükten kaldırılmıştır. Nitekim dört yaşından küçük çocuklar için eğitim sistemi dışında olan çocuk bakım tesisleri bulunmaktadır (SLO, 2009). Bunlar gündüz çocuk yuvaları, oyun grupları ve okulöncesi eğitim sınıfıdır.

Gündüz çocuk yuvaları, altı ila sekiz haftalıktan itibaren dördüncü yaşını dolduruncaya kadar olan dönem içinde çocuk bakımını gerçekleştiren kurumlardır (UNESCO, 2012). Temel fonksiyonu, ebeveynlerin işe gidebilmeleri için çocuklarının bakımını üstlenmektir. Gündüz çocuk yuvaları ayrıca çocukların diğer çocuklarla karşılaşmasına ve oynamasına fırsat sağlar. Son yıllarda gündüz çocuk yuvalarının sorumluluğu, Sosyal İşler ve İstihdam Bakanlığı'ndan MECS' e devredilmiştir (SLO, 2009). Oyun grupları ise, iki ile dört yaş aralığındaki çocuklar için okulöncesi eğitimin en çok tercih edilen şeklidir. Oyun gruplarının amacı, çocukların diğer çocuklarla karşılaşmasını ve oyun oynamasını sağlayarak gelişimlerini teşvik etmektir. Ancak,

oyun grupları için ulusal düzeyde hiçbir eğitim hedefi belirlenmemiştir. Çoğu oyun grubu yerel yönetimler tarafından finanse edilmektedir; ancak buralara ebeveynlerin katkıları genellikle gereklidir (UNESCO, 2012).

Okul öncesi eğitim sınıfları, özellikle dezavantajlı çocukların (eğitim düzeyi düşük olan anne babaların çocukları) dil gelişimi alanındaki eğitim eksikliklerinin önlenmesi veya hafifletilmesine yönelik eğitim vermeyi amaçlamaktadır (SLO, 2009). İlköğretim okullarında, dört ile altı yaş arasındaki çocuklar için birinci ve ikinci yıllarda erken çocukluk eğitimi bulunmaktadır (UNESCO, 2012).

II. İlköğretim. Hollanda'da dört ile 12 yaş aralığındaki çocuk grubuna yönelik olarak tasarlanan ve beş yaşındaki çocuklar için ise zorunlu olan eğitim seviyesidir. İlköğretimin süresi sekiz yıldır ve ilköğretim (basisonderwijs) veya özel eğitim okullarını (speciaal onderwijs) kapsamaktadır. Bu kademe eğitimi, "İlköğretim Yasası (WPO)" tarafından düzenlenmektedir (EURYDICE, 2018). Okul, her yaş grubunu içeren sınıflara bölünmüştür. Eğitimin 1- 4. yılları arası (dört ile sekiz yaş arası) alt kademe sınıfı, 5- 8. yıllar arası ise üst kademe sınıfı olarak adlandırılmaktadır. Özel desteğe ihtiyacı olan çocuklar için ise özel eğitim ilköğretim okulları mevcuttur (UNESCO, 2012).

III. Ortaöğretim. Hollanda eğitim sistemine göre dört yıl süren ortaöğretim, 12 ile 16/18 yaş aralığındaki çocukları kapsamaktadır. İlköğretimi tamamlayan öğrenciler, farklı ortaöğretim türlerinden birini tercih ederler. Eğitimlerini tamamlamaları beklenmeyen öğrencilere ise sertifika alabilmeleri için pratik eğitimler önerilmektedir. Öğrenciler bu eğitimlerle topluma katılımlarını sağlamada önemli olan bazı becerileri kazanmaya hazır hale getirilirler (www.onderwijsinspectie.nl).

Hollanda'da 1999/2000 yılından bu yana mevcut olan ortaöğretim türleri şu şekildedir (UNESCO, 2012): (1) Mesleki Eğitim Öncesi Ortaöğretim [VMBO] (dört yıl, 12-16 yaş) (2) Genel ortaöğretim [HAVO] (beş yıl, 12-17 yaş) ve (3) Üniversite öncesi öğretim [VWO] (altı yıl, 12-18 yaş). Bu her üç türdeki ortaöğretim, tüm öğrenciler için geniş çekirdek bir eğitim programını içeren "Temel Ortaöğretim Eğitimi" ile başlamaktadır. Öyle ki ortaöğretim kurumlarının birçoğu, çeşitli türde ortaöğretim eğitimi sunacak şekilde tasarlanmıştır. Bu yüzden de aynı okul içerisinde bir eğitim türünden diğerine transfer kolaylıkla sağlanmaktadır (www.onderwijsinspectie.nl). Bazı kaynaklarda bu temel eğitim sınıfına, eğitim türleri arasında kolaylıkla geçiş sağlanmasından dolayı "köprü sınıfı" denilmektedir. Nitekim VMBO teorik eğitimini başarıyla tamamlayan öğrenciler isterlerse HAVO'nun dördüncü yılına geçiş yapabilirler, HAVO'yu başarıyla tamamlayan öğrenciler ise VWO'nun beşinci yılında doğrudan geçiş yapabilirler (UNESCO, 2012).

HAVO ve VWO. Hollanda eğitim sisteminde genel ortaöğretim [algemeen voortgezet onderwijs] ikiye ayrılmaktadır: (1) Altı yıl süren ve gymnasium, atheneum veya lyceum (gymnasium ve atheneum'un kombinasyonu) denilen yerlerde eğitim görülen Üniversite Öncesi Öğretim (VWO) ve (2) beş yıl süren Kıdemli, Genel Ortaöğretim (HAVO)'dur. Onderbouw ilkesi herkes için erişilebilir geniş bir konu yelpazesi sunmaktadır. HAVO, 12-17 yaş arası, VWO ise 12-18 yaş arasındaki öğrencilerin eğitim gördüğü okullardır. HAVO, öğrencilerini HBO'ya [Üniversite Düzeyinde Olmayan Mesleki Yükseköğretim] hazırlar. Bu okuldan mezun olan öğrencilerin büyük kısmı, VWO'ya geçer veya HBO'ya devam edebilir. VWO ise öğrencilerini üniversiteye hazırlar ve yalnızca VWO bitirme belgesine sahip olan öğrenciler doğrudan yükseköğretime girebilmektedir. Bu öğrenciler isterse ayrıca HBO'ya geçiş yapabilirler (Türkoğlu, 1998: 275; Akt: Erginer, 2012: 334).

VMBO. Mesleki Eğitim Öncesi Ortaöğretim (VMBO) ise dört yıl sürer ve 12-16 yaş aralığındaki öğrencileri kapsar. VMBO, eski Mesleki Eğitim Öncesi Eğitim (VBO) ve

eski Orta Düzeyde Genel Ortaöğretimi (MAVO) birleştirmek amacıyla 1999 yılında tanıtılmış meslek odaklı ve dört yıl süren bir ortaöğretim türüdür (NUFFIC, 2018). Bu ortaöğretim türündeki öğrencilere, belge sahibi olmanın gerekli yahut yararlı olduğu geniş bir dizi meslek için hazırlık niteliğinde olan hem teorik hem de pratik eğitimler verilir. Bunun yanı sıra bu eğitim, öğrencilerin bireysel gelişimleri ve toplumda aktif rol oynamaları konularında onlara ilerleme fırsatı sağlar. VMBO' da: (1) Teknoloji, (2) Ticaret/Yönetim, (3) Sağlık/Bakım hizmetleri ve (4) Tarım olmak üzere dört ana alanda eğitim verilmektedir. Bu eğitimin düzeyi ve süreleri altı ay ile dört yıl arasında değişmektedir. Bu okuldan mezun olan öğrencilere, ders aldıkları seviyeye bağlı olarak kalfa, usta gibi unvanlar verilir (NUFFIC, 2018). Ayrıca VMBO'yu tamamlayan öğrenciler daha sonra MBO'ya yahut HAVO'ya devam edebilirler (www.onderwijsinspectie.nl).

IV. Yükseköğretim. Hollanda'da yükseköğretim, üniversite öğretimi (WO), üniversite seviyesinde olmayan mesleki yükseköğretim (HBO) ve açık üniversiteden oluşmaktadır. Yükseköğretime giriş yaşı 18 yaş ve üzeridir. Yükseköğretim, 1983 tarihli Yükseköğretim ve Araştırmalar Yasası'na bağlıdır (UNESCO, 2012). Hollanda'da yükseköğretim lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerinden oluşan üç kademeli derece sisteminin etrafında düzenlenmiştir. Yükseköğretim programları: (1) Araştırma odaklı lisans programları, araştırma üniversiteleri ve (2) mesleki yükseköğretim programları, uygulamalı bilimler üniversiteleri tarafından verilecek şekilde ikili yapılandırılmıştır. Araştırma üniversiteleri içerisinde genel üniversiteler, mühendislik ve tarım konusunda uzmanlaşmış üniversiteler ile açık üniversitesi bulunurken; uygulamalı bilimler üniversiteleri, genel kurumların yanı sıra tarım, güzel sanatlar, sahne sanatları ya da öğretmen eğitimi gibi belirli bir alanda uzmanlaşmış kurumları da bünyesinde barındırmaktadır. Kısa süreli ön lisans eğitimi ise, yükseköğretim uygulamalı bilimler üniversiteleri tarafından verilmektedir. Lisans programları ve çalışma süreleri AKTS kredi sistemi ile ölçülmektedir (EP-NUFFIC, 2018).

V. Özel eğitim. Hollanda eğitim sisteminde özel eğitime ayrıca bir önem verildiği söylenebilir. Diğer Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında Hollanda'da özel eğitim daha geniş, farklılaştırılmış ve ayrılmıştır (Pijl, 2012). İlköğretim ve ortaöğretim seviyesinde, öğrenme güçlüğü, davranış bozukluğu olan veya özel eğitim gerektiren öğrenciler için kaynaştırma eğitimlerinin verildiği okullar mevcuttur. Nitekim ilköğretim ve ortaöğretim okullarında fiziksel, duyuşsal, öğrenme ve / veya davranış güçlükleri olan çocuklar için özel okullar vardır. Bu çocukların bazıları için mesleki eğitim diploması elde edilebilirken; diploması olmayan öğrenciler için ise, işgücü piyasasına hazırlamak için bazı pratik eğitimler verilmektedir. Verilen bu pratik eğitimleri başarıyla tamamlayanlara endüstrinin herhangi bir alanındaki yardımcı işler için sertifika verilebilir. Uzun süreli desteğe ihtiyacı olan veya iş piyasasına dâhil olamayanlar için ise 20 yaşına ulaştıktan sonra gidebilecekleri gündüz aktivite evleri bulunmaktadır. (www.onderwijsinspectie.nl).

Öğrencilerin bu okullara kabul edilebilmeleri için bağımsız bir komisyondan bir gösterge elde etmeleri zorunludur. Bu gösterge elde edildikten sonra ise aileler özel eğitim okulları ve geniş yelpaze okullarından birini seçebilmekte; geniş yelpaze okulları da bu öğrenciler için, öğrenciler 20 yaşına ulaşana dek, ek olarak maddi destek sağlamaktadır. Ağır özürü veya özel tedavi ve desteğe ihtiyacı olan engelli öğrenciler ise 24 saatlik hizmet veren bu tarz kurumlara doğrudan kayıt yaptırabilmektedir (www.onderwijsinspectie.nl).

VI. Yetişkin eğitimi. Hollanda'da 1 Ocak 1996'da yürürlüğe giren Mesleki Eğitim ve Yetişkin Eğitimi Yasası ile her tür mesleki orta eğitim ile yetişkin eğitimi bir araya getirilmiştir (EURYDICE, 2018h). Bu yasayla; mesleki başlangıç eğitimi ile sonrasındaki meslek eğitiminin bütünleştirilmesi amaçlanmıştır. Yetişkin eğitimi, 18

yaşını tamamlamış, çalışmak için gerekli niteliklere sahip olmayı ve ileri eğitim almayı hedefleyen kişilere yöneliktir. Dolayısıyla işsiz ya da işgücü piyasasına yeniden girmeyi isteyen yetişkinlerin bilgi, kavrama gücü, beceri ve davranışlarını geliştirmek ve ilerletmek yoluyla bu kişilerin bireysel gelişimlerinin ve topluma katılımlarının desteklenmesi amaçlanmaktadır. Bu yüzden de çalışabileceği düşünülen kişiler için bu eğitim, hem gündüz hem de akşam saatlerinde verilmektedir. Hollanda'da yetişkin eğitiminin dört türü bulunmaktadır: (1) Kendi kendine güveni geliştirmeyi amaçlayan programlar, (2) Hollandaca gibi ikinci bir dil öğretimi (NT2), (3) Temel eğitim sağlayan programlar ve (4) Yetişkinlere sunulan Genel Ortaöğretimdir (VAVO) (EURYDICE, 2018h).

Hollanda Eğitim Sisteminin Süreç Boyutu

Bu başlık altında eğitim-öğretim süreçleri, yönetici ve öğretmenlerin yetiştirilmesi, eğitimin denetimi ve eğitimin finansmanı konuları incelenmektedir. Bu konu başlıkları sırasıyla aşağıda detaylı olarak açıklanmaktadır.

Eğitim-Öğretim Süreçleri: Hollanda'da zorunlu eğitime giriş herkes için eşittir. Kanunsuz şekilde ülkede kalan azınlıkların çocukları bile ülke gençleri ile aynı şartlar altında okula başlar (www.government.nl). Zorunlu eğitime başlama yaşı beştir ancak çocukların geneli dört yaşında bu eğitime dâhil olurlar. OECD'nin 2010 yılında yapmış olduğu araştırmaya göre, OECD ülkelerinde özel okula giden öğrencilerin oranı %15'tir. Ancak bu oran Hollanda'da %50'nin üzerine çıkmaktadır (Uslu, 2013). Bu oranın yüksek oluşunun finansman kaynaklarının eşit dağıtılmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir.

MECS, ulusal müfredatın genel çerçevesini belirler. Çerçeve, çapraz eğitim programı konuları ve konu alanları için ayrılması önerilen zamanı ve başarı hedeflerini özetlemektedir. Ancak okullar, uygun gördükleri herhangi bir şekilde kazanım hedefleriyle ilgili çekirdek konuları öğretmek konusunda serbesttir. MECS, eğitim programının çerçevesini oluşturmadan önce Eğitim Konseyi, İlköğretim ve Ortaöğretim Danışma Komitesine danışır. Ayrıca, hükümet büyük eğitim reformları konusunda danışmanlık sağlamak üzere bağımsız bir danışma grubu olarak hizmet sunan Eğitim Programı Geliştirme Ulusal Enstitüsü'nü finanse etmektedir (EURYDICE, 2018d).

Ülkede eğitim dili Flemenkçe'dir. Ancak Bologna süreci ile beraber, daha fazla sayıda programın eğitim dilinin İngilizce olması önerilmektedir (SLO, 2009). Friesland bölgesindeki ilköğretim okullarında ise Frizce zorunlu bir ders olarak okutulmaktadır; ancak okuldaki öğrencilerin %5'inden azı Frizce biliyorsa muafiyet için bölge müdürüne başvurulabilir (www.ncee.org). Eğitimin ilk kademesi okulöncesi eğitim olmakla beraber zorunlu eğitim kapsamında olmayan okulöncesi eğitim hizmeti, oyun grupları, okulöncesi eğitim sınıfı ve gündüz çocuk yuvaları tarafından sağlanmaktadır. Çocuklar oyun gruplarına haftada iki kez iki ya da üç saat katılırlar. Gündüz çocuk yuvaları ise çalışan ebeveynlerin çocukları için kurulmuş okulöncesi eğitimin en çok tercih edilen şeklidir. Bu kurumlar, hafta içi sabah sekizden akşam altıya kadar açıktır (SLO, 2009).

Hollanda'da eğitim, pazartesten cumaya kadar gerçekleşmekte olup bazı okullarda çarşamba öğleden sonra genellikle tatildir; ancak bu yasa ile sağlanan bir durum değildir. İsteğe bağlı olarak bazı okullar haftada bir gün öğleden sonrası tatil edebilirler. "İlköğretim Eğitimi Yasası" okulların, sekiz yıl ilköğretime devam eden her öğrenciye 7.520 saat eğitim sağlamasını gerektirmektedir. Bir yıllık eğitim-öğretim dönemindeki ders saati, yedi yaşındaki çocuklar için asgari 880 saat, on yaşındaki çocuklar için 1.000 saat ve ortaöğretim düzeyindeki çocuklar için ise 1.067 saattir (education.stateuniversity.com). Ulusal not sistemi, 1'den başlayıp 10'a kadar devam eder. Buradaki 1 "en düşük", 10 ise "en yüksek" notu ifade eder. Ancak bir ila dört

arasındaki notlar nadiren verilirken bu durum dokuz ile on için de geçerlidir. Ortaöğretim ve yükseköğretimde en genel notlar altı ila yedidir (EP-NUFFIC, 2018).

Hollanda eğitim sisteminde okul yılının başlangıç ve bitiş tarihleri ile uzunluğu ve tatil günleri MECS tarafından belirlenmektedir. Hollanda'da akademik yıl, 1 eylülde başlamakta ve gelecek yıl 31 ağustosa kadar devam etmektedir (NUFFIC, 2018). İlköğretim ve özel eğitim okullarında ise akademik yıl, 1 ekimden başlayarak gelecek yıl 30 eylüle değin sürmektedir. Bir akademik yıl toplam 42 haftadır. İlköğretim ve özel eğitim okullarında yaz tatili altı haftadır. Okula başlama tarihi yaz tatili ve diğer bazı kısa tatillerden dolayı 1 ekim olarak belirlenmiş, ülke tatilleri çakışmayacak şekilde üç bölgeye (orta, kuzey ve güney) ayrılmıştır. Buna göre yaz tatili sonrası tüm okullar aynı anda açık değildir (EURYDICE, 2018b). Tüm okullar Noel'de ve nisan ayının sonunda (Kral'ın Doğum Günü ve Kurtuluş Günü) tatildir. Buna ek olarak, okullarda sonbahar ve ilkbahar tatilleri vardır (education.stateuniversity.com).

Okullar, çekirdek eğitim programlarına ek olarak din eğitimi, Fransızca veya Almanca gibi dersleri öğretmeyi seçebilir. Ebeveynler, Okul Katılım Konseyi aracılığıyla bazı konularda kendi görüşlerini bildirebilirler; ancak bu konuda nihai kararı okul alır. İlköğretim seviyesinde her okulun, mevcut eğitim kalitesini geliştirmek için atılan adımları tanımlayan, eğitim konularındaki okul politikasını gösteren, personel, iç kalite güvencesi konularını içeren ve dört yılda bir gözden geçirilen bir okul planı bulunmalıdır. Bu plan, Okul Katılım Konseyi tarafından onaylanmalıdır (www.ncee.org).

Ülkede ilköğretim parasız olup ders kitapları okul tarafından sağlanır. İlköğretim öğrencilerine çekirdek dersler olan matematik, sosyal bilgiler, sanat ve beden eğitimi dersleri Hollanda dilinde, İngilizce ve Frizce öğretilmektedir. Ortaöğretim seviyesinde ise Hollandaca, İngilizce, erkek ve doğa, erkek ve toplum, sanat ve kültür ile beden eğitimi ve spor çekirdek derslerdir. Seçmeli dersler, yabancı dil, din çalışmaları, astronomi, felsefe, tiyatro, sağlık ve ev ekonomisi ile beslenme ve giyimi içerir. Meslek dersleri ise, mühendislik ve teknoloji, bakım ve refah ile iş ve tarım derslerinden oluşur (www.ncee.org).

İlköğretimi tamamlayan öğrenciler Ölçme ve Değerlendirme Merkezi'nin düzenlemiş olduğu CITO [Central Institute for Test Development] olarak adlandırılan sınava girerler. CITO; okuma ve yazma, matematik ve aritmetik, çalışma becerileri ve isteğe bağlı olarak da sosyal ve çevresel çalışmalar üzerine odaklanmaktadır. Test sonuçları, öğrencilerin tercih edebilecekleri ortaöğretim okul türü hakkında öğrenci ve velilere bilgi vermede kullanılmaktadır. Test ayrıca, 2012 yılından beri tüm genel ilköğretim okullarında zorunludur ve 2013 yılından beri ise 8. sınıftaki tüm öğrenciler kendi aritmetik ve dil becerilerini ölçmek için bu sınava girmek zorundadır. Yapılan sınavdan aldıkları puanlara göre öğrenciler ortaöğretim okullarına devam ederler (UNESCO, 2012). Mesleki ortaöğretim okullarındaki öğrenciler, CITO sınavından aldıkları puana uygun olarak teorik dersler ağırlıklı; teorik ve meslek dersleri ağırlıklı; meslek dersleri ağırlıklı ve mesleğe ön hazırlık seviyelerinde öğrenim görürler. Birinci seviyede öğrenim gören öğrenciler, başarı durumlarına bağlı olarak mezun olduklarında ya HAVO'nun son sınıfına yatay geçiş yapabilirler ya da orta dereceli meslek eğitimi olan MBO [Mesleki Ortaöğretim II. Seviye] okullarına devam ederler. MBO okulları, kısa ve normal süreli okullar olmak üzere ikiye ayrılır. MBO okullarından herhangi birini bitirmiş olan öğrenci, aynı daldaki HBO [Yüksek Meslek Eğitimi] adı verilen dört yıllık yüksekokullarda eğitim görebilirler. HBO diplomalarının denkliği YÖK tarafından lisans düzeyi olarak kabul edilmektedir. Son iki seviyede eğitim almakta olan öğrenciler ise eğitimlerinin son basamağındadır ve bu öğrenciler ise VMBO'yu bitirerek öğrenimlerini tamamlarlar (www.onderwijsinspectie.nl).

VWO veya HAVO okullarındaki öğrencilerin tamamı, gelecekteki çalışmaları ve kariyerleri hakkında rehberlik alırlar. Kıdemli [bovenbouw] seviyedeki öğrencilere (HAVO'nun 4. ve 5. sınıfında veya VWO'nun 4., 5. ve 6. sınıfında), tweede fase olarak bilinen tüm öğrenciler için aynı genel bileşeni ile öğrencilerin kendi seçtikleri bir bileşeni temel alan konu kümeleri (profielen) bazında eğitimler verilir. Yükseköğretime giriş için; bütün öğrenciler belirlenen dört kümeden en az birini seçmelidir: (1) Kültür ve toplum, (2) Ekonomi ve toplum, (3) Bilim ve sağlık veya (4) Bilim ve teknoloji. Yükseköğretime kabul için ise, seçilen kümenin tüm gerekliliklerinin asgari düzeyde sağlanması gerekir (EP-NUFFIC, 2018). Genel ortaöğretim programında VWO yedi, HAVO ise altı ders içeren ulusal bir sınav ile sona ermektedir. Bu sınav geçilirse öğrenciler VWO veya HAVO diploması almaya hak kazanırlar (UNESCO, 2012).

Zorunlu Eğitim Yasası'na göre, 2007 yılının eylül ayından bu yana 18 yaşından küçük tüm gençlerin temel bir nitelik (örneğin; üst kademe genel ortaöğretim, kıdemli mesleki eğitim veya üniversite öncesi eğitim sertifikası) kazanana kadar okula devam etmeleri zorunludur. Tam zamanlı eğitimde olmayan 18 yaşından küçük gençlerin ise, zorunlu tutulan sertifikalardan birini elde edene kadar okul ve iş birleşimini içeren tam zamanlı bir programa devam etmeleri zorunludur. Zorunlu Eğitim Yasası, belediye yönetimleri tarafından yürürlüğe konur ve belediye yetkilileri tarafından belediye sınırlarında oturan ve eğitimlerine devam eden öğrenciler ile okul bitirme yaşının altındaki öğrenciler denetlenir (UNESCO, 2012).

Hollanda'da yükseköğretime girebilmenin ön koşulu, lise diplomasına sahip olmaktır. Lise diplomasına sahip olan tüm öğrenciler, doğrudan üniversitelere kayıt yaptırabilirler (Toker Gökçe ve Celep, 2011, 556). Bu anlamda; (1) mesleki eğitim öncesi ortaöğretim (VMBO) sertifikası, (2) genel lise öğretimi sertifikası (HAVO) veya (3) üniversite öncesi eğitim sertifikası (VWO) gereklidir. İstenen yeterliliklere sahip olmayan 21 yaş ya da üzeri gençler özel bir giriş sınavı sonrasında yükseköğretime kabul edilebilirler. Yaş sınırı uygulaması, güzel sanatlar ve sahne sanatları gibi bölümlerde değiştirilebilir. Bunun yanı sıra Yükseköğretim Öğrenci Hibeler Yasası'nın 1 Eylül 2007 tarihinde değiştirilmesiyle beraber öğrencilerin yüksek öğrenim derecesi elde etmek için belli koşullar altında yurtdışına öğrenci hibeleri ile gitmesi mümkün olabilmektedir (EP-NUFFIC, 2018).

Yöneticilerin Yetiştirilmesi: Hollanda eğitim sistemindeki okullarda yönetici olabilmek için öncelikle yöneticilik deneyimi gerekmektedir. Nitekim bu görev için başvuranların ilk olarak özgeçmişleri değerlendirilir ve seçim mülakata dayalıdır. Hollanda'da okul yöneticileri "Yetkili Otorite [Bevoegd gezag]" tarafından dört yıllığına atanırlar ve yetkili otoriteye karşı sorumludurlar. Okul yöneticisi, okulun genel işleyişi, planlamaya yardım, ilköğretim ve ortaöğretimde uzman eğitimcilerin gözetiminde yapılan eğitim planlarının uygulanması, yönetim politikalarını çalışanın uygulaması ve okulun işleyişine yardım gibi konularda sorumludur (Klein, 2013). Her okulun sadece bir okul (yerel dilde eenpitters olarak da bilinen) veya birçok okuldan (Brabant yöresindeki Ons Middelbaar Onderwijs gibi) sorumlu olduğu yetkili bir otoritesi bulunmaktadır. Bu otoritenin tüm alanlarda sorumluluğu vardır; ancak karar verme gücünü ya okul müdürüne ya da yönetimine bırakabilmektedir. Yetkili otorite ise her şeyden sorumludur ve pratikte hangi görevlerin verilip verilmediğini belirtmek mümkün değildir (ncee.org). Diğer yandan Hollanda'da okul yöneticileri için zorunlu olmayan hizmet içi eğitim kursları verilmektedir (Klein, 2013). Ancak eğitime oldukça fazla önem verdiği görülen Hollanda'nın yöneticilerin yetiştirilmesinde yalnızca hizmet içi eğitim gibi zorunlu olmayan kurslar ile yönetici eğitimini geçiştirmesi düşündürücüdür. Çünkü yetkili otoriteye pek çok açıdan yardımcı olacak ve görece özerk okul yöneticilerinin daha iyi bir eğitim almış olmasını istemek yanlış olmayacaktır. Nitekim bu kişilerin herhangi bir yönetim eğitimi almamasının da okullar için olumsuz bir durum oluşturabilmesi olağandır.

Öğretmenlerin Yetiştirilmesi: Hollanda'da öğretmen yetiştirme üç değişik biçimde gerçekleştirilmektedir. İlköğretimde yani 4-12 yaş aralığındaki öğrencilerin bulunduğu okullarda öğretmen olabilmek için dört yıllık birleştirilmiş programlarla mesleki yükseköğretime bağlı PABO (Primary School Teacher Training College) adı verilen kurumlarda eğitim görmek gerekmektedir. Bu program, genellikle %50 meslek bilgisi dersleri ve %50 alan bilgisi derslerinden oluşmakta olup öğretmenlik uygulamalarına üst düzeyde önem vermektedir. Öyle ki her yıl ders kredisinin %25'inin öğretmenlik uygulamalarına ayrıldığı görülmektedir. Ayrıca bu seviyede derse girecek öğretmenler, sorumlu oldukları tüm alanlarla ilgili eğitim almaktadır (Snoek and Wielenga, 2001; Akt: Ergun ve Ersoy, 2014).

Ortaöğretimde, 12-16 yaş arası temel ortaöğretim ile 16-20 yaş arası VMBO ve mesleki eğitim kurumlarında, birinci seviyede öğretmen olabilmek için ise dört yıllık birleştirilmiş programlarla mesleki yükseköğretim kurumlarına bağlı öğretmenlik programlarında eğitim görmek gerekmektedir. Öğretmenlik uygulamalarına büyük önem verilen programda genel olarak ders kredilerinin %25'ini kapsayacak şekilde öğretmenlik uygulamaları yapılmaktadır. Bu seviye öğretmenleri ise tek bir alanda uzmanlaşmaktadırlar (Snoek and Wielenga, 2001; Akt: Ergun ve Ersoy, 2014).

Ortaöğretim II. seviye öğretmenleri ise, HAVO ve VWO öğrencilerine temel ortaöğretim programını tamamladıktan sonra eğitim verebilmek için yetiştirilen öğretmenlerdir. Bu öğretmenlerin, lisans eğitimlerinin üzerine bir yıl lisansüstü eğitim görmeleri gerekmektedir. Bu lisansüstü eğitim, ortaokuldaki derslerin birine dönük bir alanda eğitim veren dört yıllık bir akademik üniversiteyi bitirmiş olanlara uygulanan ve mesleki ve alan bilgisi öğretimi ile ilgili dersleri içeren bir programdır (Sarıboğa Alagöz, 2006; Akt: Ergun ve Ersoy, 2014). Bu alandaki öğretmenler tek bir alanda uzmanlaşmakta olup ortaöğretim birinci seviye öğretmenleri tarafından verilen tüm dersleri verebilmektedir.

Yukarıda anlatılan eğitimleri tamamlayarak mezun olan öğretmenler için ulusal veya bölgesel düzeyde yapılan bir sınav bulunmamaktadır. Bu öğretmen adaylarının yalnızca lisans diploması ve özgeçmişi ile öğretmenlik yapmak istediği okula başvurması yeterlidir. Bu, o okulda çalışabilmenin ilk adımı demektir. Her iki tarafın anlaşmaya varmasıyla birlikte öğretmen adayları bu kurumlarda göreve başlarlar (Ergun ve Avcı, 2012). Diğer taraftan söylemek gerekir ki her öğretmen devlet memurudur ve okulun mevcut durumuna göre tam zamanlı veya yarı zamanlı olarak görev yapabilir (Gülcan, 2010, 124).

Eğitim Denetimi: Hollanda'da eğitimin denetimini MECS' in yetkisi altında Eğitim Denetleme Kurulu yerine getirir (UNESCO, 2010). Yetkilerini Anayasa'nın 23. maddesinden alan birim, kamu veya özel, tüm eğitim birimlerinde verilen eğitimin kalitesini, eğitim yasalarına bağlılığını ve bu eğitim birimlerinin kendilerine verilen fonları (meşruiyet ve işlevsellik) uygun şekilde harcıyıp harcamadığını ve eğitim birimlerini nitelik yönünden denetler ve geliştirir. Kurul, hangi okulların denetleneceğini; hangilerininse kaliteli eğitim verdiğine güvenilebileceğini tespit etmek amacıyla bir risk analiz sistemi kullanır. Ayrıca, yükseköğretim akreditasyon sistemini de izler (EURYDICE, 2018e). Başında Denetleme Kurulu Başkanı bulunan Kurul'da her biri eğitim kademelerinin biri veya birkaçından (ilköğretim ve özel eğitim, ortaöğretim, yetişkin eğitimi, mesleki eğitim ile yükseköğretim) sorumlu olan yahut ilköğretim ve ortaöğretim özel eğitimine uzmanlık yapma sorumluluğu olan baş denetmen görev yapar (UNESCO, 2010). İlköğretim ve ortaöğretimden sorumlu 12, yetişkin eğitimi ve mesleki eğitimden sorumlu üç Bölgesel Denetleme Dairesi kurulmuştur. Bu dairelerin başında da Baş Denetmen ve danışmanlar bulunmaktadır (Erginer, 2012, 342).

Ülkede tüm okullar ve eğitim programları/enstitüleri her dört yılda bir çeşitli şekillerde denetlenmektedir. Ancak bu dört yılda bir yapılan denetimler mesleki ortaöğretim ve özel eğitim ortaklıkları için farklıdır (english.onderwijsinspectie.nl). Yükseköğretim kurumlarının kalitesi ise Hollanda-Flanders Akreditasyon Örgütü'nün (NVAO) güvencesi altındadır. Nitekim kurum, yükseköğretimin kalitesini değerlendirmekte ve zorunlu kalite şartlarını karşılayan kurs veya programlara akreditasyon vermektedir. Bu akreditasyon altı yıl geçerli olup akreditasyon sisteminin denetimi Eğitim Denetleme Kurulu'nca yapılır (EURYDICE, 2018g).

Eğitimin Finansmanı: Hollanda'da MECS, eğitim sisteminin finansmanından büyük ölçüde sorumludur (MECS, 2018). Nitekim eğitim harcamalarının tamamına yakını MECS tarafından karşılanmaktadır. Bundan farklı olarak tarım ile ilgili eğitim giderleri Ekonomi Bakanlığı, okulöncesi eğitimle ilgili eğitim giderleri ise Sağlık Bakanlığı ve Spor Bakanlığı fon kaynaklarından sağlanır. Hollanda'da Anayasa'nın 23. Maddesi gereğince, tüm eğitim kurumları - kamu ve özel ayrımı olmaksızın- eşit düzeyde finanse edilmektedir. Eğitim kurumları ve hükümet arasındaki ilişki büyük ölçüde kurumsal özerklik ile karakterize edilmektedir. Hükümet burada sadece doğru koşulları oluşturmaktadır (EURYDICE, 2018f).

Devlet tarafından finanse edilen tüm eğitim kurumları, her yıl kendi personel ve diğer giderlerini karşılamak üzere "blok hibe" alırlar. Okullar bu parayı kullanma konusunda özgürdürler. İlköğretim ve ortaöğretim ile mesleki ortaöğretim II. seviye (MBO) için 1 Ağustos 2012 tarihinde ortaya konan "performans bütçesi"nin amacı ise öğrenciler, öğretmenler ve okul müdürlerinin performansını arttırmaktır. Blok hibeye ek olarak okullar bu bütçe ile, yetenekli öğrencilerin gelişimini, personelin ise mesleki gelişimini destekleyen, dil ve aritmetik beceriler, bilim ve teknoloji gibi spesifik faaliyetlere harcamak üzere fon almaktadırlar (EURYDICE, 2018f).

Yükseköğretim seviyesinde ise devlet tarafından finanse edilen tüm üniversiteler ve HBO [Üniversite Düzeyinden Olmayan Mesleki Yükseköğretim] enstitüleri de blok hibe alırlar. Her kurum bu hibeyi kullanma konusunda özgürdür. Ancak fon alan tüm kurumların Hollanda-Flanders Akreditasyon Kurumu (NVAO) tarafından değerlendirilip onaylanarak akredite olması gerekmektedir. Yükseköğretim kurumları blok hibeye ek olarak kayıtlı öğrencilerinden her yıl harç ücreti alır. Bunun yanı sıra HBO enstitüleri ve üniversiteler genellikle işletmeler veya kar amacı gütmeyen araştırma enstitülerinden özel fonlar da alırlar. Üniversiteler ve HBO enstitülerinin finansmanı Yükseköğretim ve Araştırma Kanunu ile belirlenmiştir (EURYDICE, 2018f).

Bunun yanı sıra Hollanda, okul müdürleri ve öğretmenlerin maaş sisteminin tamamı için sendikaların ve işveren birliklerinin birlikte sorumlu oldukları tek OECD ülkesidir. Hollandalı, asgari eğitim öğretim seviyesine sahip bir ortaöğretim I. seviye öğretmenin başlangıç maaşı 39.400 \$ iken, ödeme tablosunun en üstündeki aynı öğretmenin maaşı 66.042 \$ olabilmektedir. Bu maaşlar diğer OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında ise; OECD ortalaması başlangıç maaşının 31.687 \$ ve ödeme ölçeğinin üstündeki kişinin maaşının ise 51.317 \$ olduğu görülmektedir (www.ncee.org). Buna göre Hollanda'daki öğretmen maaşlarının diğer OECD ülkeleri ile kıyaslandığında görece daha yüksek olduğu söylenebilir.

Türk Eğitim Sistemi İle İlgili Çıkarımlar

Ülkeler, mevcut eğitim sistemlerini diğer ülkelerin eğitim sistemleri ile karşılaştırarak kendi eğitim sistemleriyle ilgili bazı çıkarımlarda bulunabilirler. Benzer şekilde eğitim sistemlerinde uluslararası referans olarak ifade edilen PISA (Programme for International Student Assessment) sınavlarında öğrencilerin aldığı puanlar da eğitim sistemlerinin değerlendirilmesinde ve karşılaştırılmasında kullanılabilir. Nitekim Hollanda, her üç yılda bir düzenlenen, 72 ülkenin katıldığı 2015 PISA sınavında 17.

sırada yer almakta olup aynı sınavda finansal becerideki puanıyla OECD ortalamasının üzerine çıkmıştır (OECD, 2018). Bunun aksine PISA 2015 sınavı sonuçlarına göre genel sıralamada 41. sırada olan Türkiye'nin, bu kadar gerilerde yer almasının altında yatan nedenlerin neler olduğunun detaylıca araştırılması gerektiği ve gerekli ilerlemeyi sağlayabilmek için ise Hollanda gibi ön sıralarda yer alan ülkelerin eğitim sistemlerinin örnek alınmasının ve uygun olacağı düşünülebilir.

Hollanda eğitim sisteminin yönetsel yapılanması bu amaçla incelendiğinde, eğitim yönetiminin merkezi eğitim politikası ile yerel yönetimleri birleştiren yapısının göze çarptığı görülmektedir. Bu yapılanmada, merkezi boyuttaki faaliyetler hükümet adına Eğitim Bakanlığı'na ait olsa da okulların yönetimi yerel otoritelerin sorumluluğunda bulunan yerel bir nitelik taşımakta olup yüksek derecede özerktir. Bu özelliğiyle Hollanda, karar vermede OECD ülkeleri arasında yerleşmenin fazla olduğu ülkelerden biri konumunda olup pek çok ülkeye örnek olmaktadır. Bunun aksine Türk eğitim sistemi, kamu yönetiminde benimsenen modele uygun olarak yönetsel yapılanmasında ağırlığı merkezde bulundurmaktadır. Bu noktada eğitimde yerleşme politikasıyla öne çıkan Hollanda, bu yaklaşımı yönüyle örnek alınabilir. Bu sayede okullara ve okul yönetimlerine daha fazla özerklik sağlanarak hem çağın gerektirdiği değişimlere daha hızlı uyum sağlayabilmeleri hem de aşırı merkeziyetçi yapıdan uzaklaşarak karar vermede ortaya çıkan sıkıntıların görece azaltılması sağlanabilir.

Pek çok kültürü içerisinde barındıran Hollanda'nın Anayasa'sının 23. maddesine dayalı olarak ülkesi içerisinde özgürlükleri esas almış olması da Hollanda eğitim sistemini güçlü kılan özelliklerden bir tanesidir. Bu çerçevede Hollanda'da bireyler dini veya ideolojik görüşlerine uygun olarak okul açabilmekte; her veli de çocuğunu istediği okula gönderebilmektedir. Bunun yanı sıra ülkede değişik yöntemlerle (Montessori, Waldorf, Steiner vb.) eğitim veren alternatif okullar da mevcut olup özel eğitim gerektiren öğrencilere de daha yakın bir ilgi söz konusudur. Diğer taraftan, kamu veya özel okul ayrımı olmaksızın tüm okullar devlet tarafından finanse edilmekte olup özel okul sayısının kamu okullarından daha fazla olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda, Türk eğitim sisteminde de Hollanda eğitim sisteminde olduğu gibi kültürleri içine alan çeşitli okulların açılması; din dersinin zorunlu olmaktan çıkarılması; özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere verilen eğitimin önemin artırılması ve bu okullara yönelik finansal desteğin sağlanması ile eşitsizliklerin azaltıp fırsat eşitliğinin artırılacağı ve bu husustaki mevcut ihtiyaçların giderilebileceği söylenebilir. Bunun yanı sıra, Hollanda'da olduğu gibi özel okullara finansman desteği sağlanarak devlet okullarındaki öğrenci sayılarının ve eğitim giderlerinin azalacağı ve devlet okullarında verilen eğitimin kalitesinin artabileceği düşünülmektedir.

Hollanda'da zorunlu eğitime başlama yaşı beş olmakla birlikte genellikle çocuklar dört yaşında bu eğitime dâhil olurlar. Nitekim bu zorunlu eğitim, ilköğretim ve ortaöğretimin bir kısmını kapsayacak şekilde 12 yıldır. Benzer şekilde Türkiye'de de 6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla birlikte zorunlu eğitim süresi sekiz yıldan 12 yıla çıkarılmıştır. Bu zorunlu eğitim, dört yıllık ilköğretim, ortaokul ve lise eğitimini kapsamaktadır. Buna göre her iki ülkede de zorunlu eğitim sürelerinin eşit olduğu görülmektedir; ancak Hollanda'dan farklı olarak Türkiye'de zorunlu eğitime başlama yaşı altıdır. Bunun yanı sıra Türkiye'de okulöncesi eğitimin yarım gün olmasından ötürü pek çok çalışan annenin güçlük yaşadığı bilinmektedir. Bu gibi olumsuzlukları ortadan kaldırmak için Türk eğitim sisteminde de Hollanda eğitim sistemindeki gibi zorunlu eğitime başlama yaşının beş yaşına indirilmesi, bununla birlikte ilköğretim eğitiminin ilk yıllarındaki ders saatlerinin düşürülmesi ile bu sorunun görece giderilmesi sağlanabilir. Böylelikle hem okula yeni başlayan küçük öğrencilerin okula daha çabuk adapte olabilmeleri hem de çalışan annelerin iş hayatına kolaylıkla katılımları sağlanabilir.

Hollanda'da ilköğretimi tamamlayan öğrenciler liseye geçişte CITO adı verilen bir sınava girmektedir. Bu sınav ile hem öğrencinin başarısı ölçülmekte hem de ailelere ve öğrencilere okullarını seçme özgürlüğü tanınmaktadır. Bu doğrultuda sınavdan alınan puan, öğretmen görüşü, ailenin ve öğrencinin isteği ile öğrencinin okulu belirlenir ve öğrenci o okula devam eder. Seçilen bu okulda birinci yıl "köprü" sınıfı bulunmaktadır ve bu sınıf sayesinde öğrenci seçmiş olduğu okuldaki eğitime uyum sağlayamazsa diğer bir eğitim türüne geçiş yapabilir. Bir nevi eğitime alışma sınıfı olarak adlandırılacak köprü sınıfı Türkiye'de de uygulandığı takdirde öğrencilerin okullar arasında kolaylıkla yapabileceği ve uyum sağlayamadığı okula devam etme zorunluluğunun ortadan kalkacağı düşünülebilir. Nitekim pek çok öğrencinin okul tercihini kolaylıkla değiştirememesinden ötürü mağduriyet yaşadığı bilinmektedir.

Bunun yanı sıra mesleki eğitime oldukça önem verdiği bilinen Hollanda'nın bu özelliğinin de Türk eğitim sisteminde örnek alınabileceği düşünülebilir. Öyle ki Hollanda'da olduğu gibi Türkiye'de de ortaöğretimdeki mesleki eğitim türleri çoğaltılabilir ve verilen bu eğitimlerin çoğunlukla pratiğe dönük olması teşvik edilebilir. Diğer taraftan, Hollanda'nın ortaöğretim II. seviye öğretmen adaylarında yüksek lisans derecesine sahip olma şartı aradığı bilinmektedir. Türkiye'de de aynı seviye öğretmenlerinde bu şartın aranması sağlanarak verilen eğitimin kalitesinin artırılması sağlanabilir. Böylelikle de öğrencilerin geleceği için üniversiteyi tek çıkış yolu olarak görmeleri engellenerek üniversite kapılarındaki kuyruklar azaltılabilir. Nitekim eğitimin kalitesinin ve öğrenci performansının büyük ölçüde işinin ehli öğretmenlere ve iyi bir okul yönetimine bağlı olduğu bilinen bir gerçektir.

Diğer taraftan Hollanda'nın köklü bir üniversite geçmişine ve başarılı üniversitelere sahip olduğu bilinmektedir. Nitekim 2018 yılında yapılmış olan "Dünya'nın en iyi 500 üniversitesi" sıralamasında Utrecht Üniversitesi'nin 51. sırada, Groningen Üniversitesi'nin 66.sırada, Leiden Üniversitesi'nin 74.sırada ve Erasmus Üniversitesi'nin ise 79. sırada olduğu görülmektedir (shanghairanking.com). Aynı sıralama Türkiye için incelendiğinde ise Türk üniversitelerinden yalnızca İstanbul Üniversitesi'nin 401 ila 500. sıralama arasında bulunduğu görülmektedir. Buna göre Hollanda eğitim sisteminin yükseköğretimde de başarılı olduğunu söylemek mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- Academic Ranking of World Universities (2018). Academic ranking of 500 top world universities. <http://www.shanghairanking.com/World-University-Rankings-2014/Netherlands.html> Erişim tarihi: 10.05.2018.
- Akkerman, Y. (2011). Overcoming School Failure, Policies That Work, Background Report for The Netherlands. Ministry of Education, Culture and Science: MECS publishing. <https://www.oecd.org/netherlands/49528317.pdf> Erişim tarihi: 01.05.2018.
- Center on International Education Benchmarking (2009). Netherlands Instructional Systems. <http://www.ncee.org/programs-affiliates/center-on-international-education-benchmarking/top-performing-countries/netherlands-overview/netherlands-instructional-systems/> Erişim tarihi: 12.05.2018
- CIA (2018). *The world factbook: Europe/Netherlands*. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/nl.html> Erişim tarihi: 20.04.2018.
- Education in the Netherlands (2018). <https://www.nuffic.nl/en/subjects/education-in-the-netherlands/> Erişim tarihi: 01.05.2018.
- EP-NUFFIC (2018). Higher education system in the Netherlands (factsheet). <https://www.nuffic.nl/en/subjects/education-in-the-netherlands/> Erişim tarihi: 02.05.2018.

- Erginer, A. (2012). Avrupa Birliği Eğitim Sistemleri: Türk Eğitim Sistemiyle Karşılaştırmalar (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Ergun, M. ve Avcı, S. (2012). Hollanda ve Türkiye'deki fen bilgisi öğretmeni yetiştirme programlarının karşılaştırması ve bu programlar hakkında öğretmen adaylarının görüşlerinin karşılaştırılması. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*. 6 (1), 151-170.
- Ergun, M. ve Ersoy, Ö. (2014). Hollanda, Romanya ve Türkiye'deki sınıf öğretmeni yetiştirme sistemlerinin karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 22 (2), 673-700.
- EURYDICE (2018a). Organisation of The Education System and of Its Structure. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/primary-education-32_en Erişim Tarihi: 29.04.2018
- EURYDICE (2018b). Organisation of Primary Education. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-primary-education-32_en Erişim tarihi: 13.05.2018
- EURYDICE (2018c). Higher Education. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-53_en Erişim tarihi: 30.04.2018.
- EURYDICE (2018d). Organisation and governance. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/netherlands_en Erişim tarihi: 30.04.2018
- EURYDICE (2018e). Netherlands Overview. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/netherlands_en Erişim tarihi: 15.05.2018.
- EURYDICE (2018f). Funding in Education. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/funding-education-53_en Erişim tarihi: 16.05.2018.
- EURYDICE (2018g). Quality assurance. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-47_en Erişim tarihi: 17.05.2018.
- EURYDICE (2018h). Secondary and Post-Secondary Non-Tertiary Education. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/netherlands/secondary-and-post-secondary-non-tertiary-education_en Erişim tarihi: 16.05.2018.
- Government of the Netherlands (2015). *About the government*. <https://www.government.nl/government/about-the-government> <http://www.government.nl/ministries/ocw> Erişim tarihi: 03.05.2018.
- Gülcan, M. G. (2010). Avrupa Birliği ve Eğitim (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Inspectorate of Education (2018). The Inspectorate's approach. <https://english.onderwijsinspectie.nl/inspection/inspection-of-schools-by-the-dutch-inspectorate-of-education/the-inspectorate%E2%80%99s-approach> Erişim tarihi: 15.05.2018.
- Klein, E. D. (2013). Statewide exit exams, governance and school development: an international comparison. Available from <https://books.google.com.tr/books?id=2UEdAAAAQBAJ&pg=PA81&lpg=PA81&dq=Bevoegd+gezag,+principal&source=bl&ots=geK1WO35u3&sig=XL5USIXCtyNewy21WxpewCP4Aa4&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwianMSq-5vdAhUNPVAKHUADAsQ6AEwAXoECAkQAQ#v=onepage&q=Bevoegd%20gezag%2C%20principal&f=false> Erişim tarihi: 05.05.2018.
- MEB Dış İlişkiler Müdürlüğü (2006). Yurt Dışı Eğitim Personeli Rehberi: Personel Görevlendirilen Ülkeler: Hollanda. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MECS (2018b). Safety of girls and women. <http://www.government.nl/issues/gender-equality/safety-of-girls-and-women> Erişim tarihi: 30.04.2018.
- MECS (2018c). Gender Equality. <http://www.government.nl/issues/gender-equality> Erişim tarihi: 29.04.2018.
- MECS (2018d). Organisation. <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-education-culture-and-science/organisation> Erişim tarihi: 08.04.2018.

- Ministry of Education Culture and Science [MECS], (2018a). Overview.. <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-education-culture-and-science> Erişim tarihi: 14.04.2018.
- National Center on Education and Economy [NCEE] (2009). Netherlands: System and School Organization. <http://ncee.org/what-we-do/center-on-international-education-benchmarking/top-performing-countries/netherlands-overview/netherlands-system-and-school-organization/> Erişim tarihi: 10.04.2018.
- National action plan on human rights. <https://www.government.nl/documents/policy-notes/2014/03/19/national-action-plan-on-human-rights> Erişim tarihi: 05.05.2018.
- Netherlands Educational System- Overview. <http://education.stateuniversity.com/pages/1067/Netherlands-EDUCATIONAL-SYSTEM-OVERVIEW.html> Erişim tarihi: 10.04.2018.
- NUFFIC (2013). Grading systems in the netherlands, the united states and the united kingdom. <https://www.nuffic.nl/en/search?query=grading+system> Erişim tarihi: 01.05.2018.
- NUFFIC (July, 2018). Education system The Netherlands. (2nd edition), January 2011 (Version 5).
- OECD (2014). Education At A Glance 2014. OECD Indicators. <http://www.oecd.org/education/Education-at-a-Glance-2014.pdf> Erişim tarihi: 04.05.2018.
- OECD (2016). PISA 2015 Results (Volume II): Policies and Practices for Successful Schools, PISA, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264267510-en> Erişim tarihi: 15.05.2018.
- OECD (2018). PISA results in focus. <https://www.oecd.org/pisa/pisa-2015-results-in-focus.pdf> Erişim tarihi: 05.05.2018.
- Pijl (2012). Steps Towards Inclusive Education in The Netherlands: A Long and Winding Road. http://www.docs.hss.ed.ac.uk/education/creid/Projects/33cv_WP_2ndMeetin_g_SJP.pdf Erişim tarihi: 05.05.2018.
- Secondary Education. <http://www.onderwijsinspectie.nl/english/secondary-education> Erişim tarihi: 30.04.2018.
- SLO (2009). Inclusive Education in the Netherlands. Enschede: SLO/National Institute for Curriculum Development. <http://downloads.slo.nl/Repository/inclusive-education-in-the-netherlands.pdf> Erişim tarihi: 05.05.2018.
- Toker Gökçe, A. ve Celep, C. (2011). A Comparison of Educational Systems of Turkey, Malta, Ireland, Spain, Sweden, Portugal, Finland, Greece, Belgium, the Netherlands and Denmark, US-China Education Review, 4 (2011) 547-557.
- UNESCO. (2012). World Data on Education 2010/11 (7th Edition). (IBE/2012/CP/WDE/NE) Geneva: UNESCO/International Bureau of Education.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2018). Hollanda künyesi. <http://www.mfa.gov.tr/hollanda-kunyesi.tr.mfa> Erişim tarihi: 20.04.2018.
- <http://www.hollandakonsolosluu.com/hollanda-hakkinda/> Erişim tarihi: 20.04.2018